

הוא אהרן ומשה

מפרשת שמות עד סוף התורה, ככל הפרשיות שבחומשים שמות, ויקרא, במדבר ודברים, מופיע שמו של משה. רק מפרשה אחת הוא נעדר: פרשתנו, פרשת תצווה. משה הגיבור, המנהיג, המשחרר, המחוקק, עובר לפרשה אחת מן הבמה אל מאחורי הקלעים. הזקוק עובר אל אחיו אהרן, שבדרך כלל הוא זה הנמצא ברקע. לכאורה, עניין טכני: כמעט כל הפרשה כולה מוקדשת לתפקיד שמשה לא מילא: תפקידו של הכהן בכלל, והכהן הגדול בפרט. ובכל זאת, הציוויים בפרשה הזו נאמרים למשה – והיעדרות שמו אומרת דרשני.

האם יש משמעות עקרונית להיעלמות הזו? המפרשים הציעו כמה וכמה אפשרויות. אחת מתוך שתיים שהציע בעל הטורים, רבי יעקב בן אשר (1270-1340), קושרת תכונה זו של פרשת תצווה עם מאורע מראשית ימי מנהיגותו של משה: ההתגלות בסנה הבורע. כזכור, משה ביטא שם שוב ושוב את חששו מפני המשימה שה' הטיל עליו, להוציא את העם ממצרים. לבסוף אמר, "בִּי אֲ-דְנִי, שְׁלַח נָא בְיָד תְּשַׁלַּח". ובתגובה –

וַיַּחַר אֵף ה' בְּמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר, "הֲלֹא אֶהְרֵן אָחִיךָ הַלֵּוִי, יַדְעָתִי כִּי דַבֵּר יְדַבֵּר הוּא, וְגַם הִנֵּה הוּא יֵצֵא לְקַרְאֲתֶךָ,

שיג ושיח – הרב יונתן זקס

וְרֵאךְ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ. וְדַבְּרָתְ אֵלָיו וְשָׂמַתְ אֶת הַדְּבָרִים בְּפִיו, וְאָנְכִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ וְעִם פִּיהוּ וְהוֹרִיתִי אֶתְכֶם אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן". (שמות ד, יג-טו)

על פי חז"ל, לא רק תפקיד הדובר-בפועל הועבר כאן ממשה לאהרן. גם כתר הכהונה שהיה מיועד לו נלקח ממנו כעונש על היסוסו כאן. לאור זאת, בעל הטורים מציע בפירושו לתחילת פרשתנו ששמו של משה נעדר מהפרשה "מפני עגמת נפשו": כדי שלא יצטער מדי כאשר מדברים על התפקיד שהוא הפסיד.

אבל אפשר שיש פה גם מסר עקרוני יותר, לא רק למשה. כבר עמדנו בשיחותינו על כך שאחד הנושאים החוזרים ונשנים בספר בראשית הוא יריבות האחים. ארבעה סיפורי יריבות אחים מסופרים בו, באריכות גדלה והולכת: קין והבל, יצחק וישמעאל, יעקב ועשו, יוסף ואחיו. סדר הסיפורים מבטא מגמה, והדבר ניכר במיוחד בסופים שלהם. סיפור קין והבל נגמר ברצח אח. יצחק וישמעאל, אף כי נפרדו ורחקו זה מזה, עומדים לבסוף ביחד על קבר אביהם. על פי חז"ל הם התפייסו. הכתוב אינו אומר זאת במפורש אבל רומז לכך בין השיטין¹. יעקב ועשו נפגשים, מתחבקים והולכים איש לדרכו. יוסף ואחיו מיישרים את ההדורים, ויוסף סולח להם על אשר עשו לו ומספק להם אוכל, קרקע והגנה.

ספר בראשית מלמדנו כך דבר חשוב. אחווה – אחת ממילות הסיסמה של המהפכה הצרפתית – איננה דבר פשוט וקל. תכופות שוררים בין אחים מתח, תחרות ותערומת. אבל לאט לאט ובהדרגה יכולים אחים ללמוד שיש דרך אחרת. בהבנה הזו נחתם ספר בראשית.

אך סוף ספר בראשית איננו סוף הסיפור. יש סיבוב חמישי: היחסים בין משה ואהרן. כאן, לראשונה, אין שום רמז ליריבות אחים (משהו ממנה מתפתח בהמשך – בתקרית הדיבור של אהרן ומרים על אשת משה, בסוף פרשת בהעלותך – אך המתח שוכך במהירות בזכות ענוותנותו של משה). משה ואהרן פועלים בצוותא מההתחלה, כבר מהתייצבותם הראשונה מול פרעה. יחד הם באים לארמון, יחד הם מדברים אל העם, יחד הם עושים אותות ומופתים. גם במדבר הם חולקים יחדיו בהנהגה. לראשונה בתורה אחים מתפקדים כצוות – עם כישורים שונים, כישוונות שונים, תפקידים שונים, אבל בלי איבה אלא כמשלימים זה את זה.

התורה נותנת לצוותא הזו שני ביטויים מאלפים. הראשון נמצא בקטע שציטטנו לעיל. ה' אומר למשה שאהרן "יצא לקראתך, וראך ושמח בלבך". כמה שונה מפגש זה ממפגשי האחים רוויי המתח שהורגלנו בהם בספר בראשית. אין זה מובן מאליו שאהרן אמור לשמוח בלבך למראה משה. האחים הללו לא גדלו ביחד. משה גדל בארמון פרעה ואהרן בבית ההורים. הם אף לא חוו יחד את השעבוד והסבל. משה, שחשש לחייו אחרי שהרג נוגש מצרי, ברח למדיין. ונוסף על כל זאת, משה היה האח הצעיר, ואהרן עשוי היה להתרעם על כי המשימה להוציא את בני ישראל מארץ מצרים ניתנה לאחיו ולא לו. עד כה, כאשר אח צעיר לקח דבר-מה שהבכור עשוי לחשוב כי הוא בעליו הטבעי, נוצרו קנאה ועוינות. לא כן הפעם. ה' אמר שאהרן ישמח, וכך גם קרה:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל אֶהֱרֹן, "לֵךְ לְקִרְאֵת מֹשֶׁה הַמְדַבֵּר". וַיֵּלֶךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר-הָאֱלֹהִים וַיִּשָּׁק לּוֹ. (שמות ד, כז)

הביטוי השני לחיבה בין משה ואהרן הוא רמז של צורת-לשון תמוהה, הנמצא ברשימת היוחסין של שבט לוי שבתחילת פרשת וארא:

וַיִּקַּח עִמָּרָם אֶת יוֹכָבֵד דֹּדְתוֹ לֹו לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לּוֹ אֶת אֶהֱרֹן וְאֶת מֹשֶׁה...

הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם, "הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאתם".

הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל ממצרים, הוא משה ואהרן. (שמות ו, כ; כו-כז)

שימו לב למוזרויות. ראשית, ההקפדה לציין שוב ושוב שמדובר באותם משה ואהרן; שנית, שינוי הסדר בשתי ההדגשות הללו: "הוא אהרן ומשה" כאשר מסופר על ההתגלות שעיקרה הייתה למשה, דבר ה' אליו להוציא את בני ישראל ממצרים – ואז, בסדר הפוך, "הוא משה ואהרן", דווקא כשנזכר המעשה שאהרן הוא עושהו העיקרי, הדיבור אל פרעה. המוזרות השלישית היא כמובן זו הדקדוקית: מדוע, אף כי מדובר במפורש בשני אנשים, ואף כי הפסוק נוקט כמצופה לשון רבים במילים "להם" ו"הם", הביטויים "הוא משה ואהרן" ו"הוא אהרן ומשה" נאמרים בלשון יחיד.

כל שלוש המוזרויות הללו פועלות במגמה אחת: להדגיש כי משה ואהרן כמוהם כאיש אחד. שוב ושוב מצביעים עליהם ביחד; שוב ושוב בלשון יחיד מפתיעה; ובשינוי סדר, לאות כי לא היה ביניהם מדרג: פעם שמו של אהרן מופיע ראשון, פעם שמו של

משה. חז"ל התייחסו לכך במדרש נפלא על הפסוק "חֶסֶד וְאֱמֶת נִפְגְּשׁוּ צָדֵק וְשָׁלוֹם נִשְׁקָו" (תהלים פה, יא):

חסד – זה אהרן...

אמת – זה משה...

צדק – זה משה...

שלום – זה אהרן...²

המדרש מביא פסוק סמך לכל זיהוי, אך הרשיתי לעצמי לוותר עליהם: הזיהוי ישכנע מיד את כל מי שמכיר את דמויותיהם של השניים. משה ואהרן היו שונים זה מזה באופי, במזג ובתפקיד. משה היה איש אמת, ואהרן איש שלום. בלי אמת, לא יהיה לעם חזון. אבל בלי שלום פנימי, לא יהיה לחזון עם. הם מילאו תפקידים משלימים, המתקיימים מתוך מתח יצירתי. הם פעלו בצוותא, וכל אחד מהם כיבד את כישרונותיו המיוחדים של אחיו. ואכן, המדרש שציטטנו מוסיף ודורש את הפסוק מתהלים על פסוק המפגש והנשיקה בין אהרן ומשה שציטטנו קודם, "וַיִּלְךְ וַיִּפְגְּשׁוּ בְּהַר הָאֵלִים וַיִּשָּׁק לוֹ":

"חֶסֶד וְאֱמֶת נִפְגְּשׁוּ" – "וַיִּלְךְ וַיִּפְגְּשׁוּ".

"צָדֵק וְשָׁלוֹם נִשְׁקָו" – "וַיִּשָּׁק לוֹ".³

מפגשם של משה ואהרן בהר האלוהים הוא מפגש בין חסד ואמת; נשיקת אהרן למשה – נשיקת השלום לצדק. מדרש נוסף משלים את התמונה, ומקשר בין מפגש משה ואהרן לבין החושן שעל לב הכהן הגדול, שהמצווה לעשותו מופיעה בפרשתנו: ... "וַיִּרְאֶה וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ" – אמר רבי שמעון בר רבי יוסי: הלב ששמח בגדולת אחיו ילבש אורים ותומים, שנאמר "וְהָיוּ עַל לֵב אֶהְרֹן" (שמות כח, ל).⁴

הנה כי כן, העובדה שאהרן לא קינא בהצלחת אחיו הצעיר, אלא שמח בלבו על גדולתו, היא-היא שעשתה אותו ראוי לשמש כוהן גדול. הרי לנו מידה כנגד מידה: אהרן פינה מקום לאחיו הצעיר והותיר לו את ההנהגה – והתורה גומלת לו, ומפנה לו מקום משלו. אהרן הוא גיבורה הבלעדי של הפרשה; לפרשה אחת, משה מפנה לו את הבמה ואינו מטיל עליו את צלו הגדול.

"איזהו מכובד?" שאל בן זומא וענה – "המכבד את הבריות".⁵ אהרן כיבד את אחיו הצעיר. על כן נצטווה משה בפרשת השבוע – בלי להזכיר את שמו – "וְעֵשִׂיתָ בְּגֵדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ לְכַבֹּד וּלְתַפְאֶרֶת" (שמות כח, ב). גם בימינו, הכוהן זוכה לכבוד להיקרא ראשון לעלות לתורה – אותה תורה שמש, אחיו הצעיר של אהרן אבי הכהנים, נתן לעם ישראל.

סיפורם של אהרן ומשה, החוליה החמישית בשרשרת סיפורי האחים בתורה, הוא המקום שבו האחוה מגיעה סוף סוף אל רום פסגתה. זוהי בוודאי כוונתו של מזמור תהלים קלג, המציין במפורש את אהרן ואת בגדי הקודש שלו:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד,

הִנֵּה מָה טוֹב וּמָה נָעִים שָׁבַת אֲחִים גַּם יָחַד.

כְּשֶׁמֶן הַטּוֹב עַל הָרֹאשׁ, יֵרֵד עַל הַזָּקֵן

זֶקֶן אֶהְרֹן שִׁירָד עַל פִּי מְדוּתָיו.

כְּטַל חֶרְמוֹן שִׁירָד עַל הַרְרֵי צִיּוֹן –

כִּי שֵׁם צִוְּהָ ה' אֶת הַבְּרָכָה, חַיִּים עַד הָעוֹלָם.

הודות לאהרן, ולכבוד שהוא חלק למשה, הבשילה בישראל האחוה – וטוב ונעים הוא שבת אחים גם יחד, מעתה ועד העולם.

1. ראו בספרי לא בשם האל (מאנגלית: צור ארליך, ירושלים: מגיד, תשע"ו), עמ' 109-126.
2. שמות רבה ה, י.
3. שם.
4. שמות רבה ג, יז.
5. משנה, אבות ד, א.